

Anadolu'ya Müslüman Türk Mayası: Âhilik Teşkilatı

*Erşahin Ahmet AYHÜN**

Anadolu'ya Müslüman Türk Mayası: Âhilik Teşkilatı

Özet ▶ Orta Asya'da Batı'ya göç olgusu içinde, ön Asya'dan kitleler halinde müslüman olmaya başlayan Türk kavimleri arasına Anadolu'ya göçler başladı. Başlangıçta İslam karşıtı Moğol zulmünden kurtulmak ve kendileri için daha güvenli olan İslam topraklarına yakınlaşmak için yapılan bu göçler Anadolu'nun İslamlaşması, Türkleşmesi ve nihayet Hz. Peygamber tarafından müjdelenen İstanbul'un fethiyle sonuçlandı. Uzaklardan gelerek İran ve Doğu Roma gibi iki büyük gücün arasına yerleşmek ve hayatta kalmak hiç kolay değildi. Bu Türkler, dünya tarihinde bir benzeri görülmemiş bir şekilde örgütlenerek bu topraklarda tutunmayı başardı. Ardından gelecek askeri zaferlerin önünü açan bu yapılanmasının en önemli unsurlarından biri, Horasan erenleri olarak bilinen Türk mutasavvıfları tarafından kurulan ahilik teşkilatları olarak bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Akı, Horasan Erenleri, Türk Mutasavvıfları, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması.

Muslim Turkish Yeast in Anatolia: Ahi Community

Abstract ▶ The migrations among the Turkish tribes that converted to Islam in Central Asia started. Initially, migrations had aim to get rid of anti-Islam Mongol cruelty and get closer to Muslim lands which were safer for themselves. However, they resulted in Islamization and finally Turkization of Anatolia and conquest of Constantinople that were heralded by Prophet Muhammad. It was not easy to settle between two great powers, Iran and East Rome, by coming from afar and to survive. The Turks achieved to survive in these lands by organizing in an unprecedented way in world history. This structure, paved the way for forthcoming military victories, are known as Ahi community which were founded by Turkish sufis called as Khorasan Saints.

Key Words: Ahi, Generous, Khorasan Saints, Turkish Sufis, Islamization and Turkization of Anatolia

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

Türklerin anlı şanlı tarihi iftihar abidesi gibidir. Kahraman ecdad her alanda ve her konuda vazifelerini en güzel şekilde yapmak sûretiyle dünya tarihinde derin izler bıraktılar. Öyle büyük işler başarıp, öyle kalıcı değerler ürettilerdir ki, üzerinden asırlar geçse de geçerliliğini yitirmedi. Bu değerler o günden bugüne değin insanoğluna hizmet vermeye devam etmektedir.

Bizler bir çok alanda öncülük eden, devrimleri gerçekleştiren ecdadın evlatlarıyız. Harezmi "sıfır" rakamını bulmak suretiyle matematik alanında devrim yaptı. Matematiğin bir anda hayatımızdan çıktığını düşünün. Ondalık sayı sistemi olmasa milenyum teknolojisi olabilir miydi, bilgisayarlar çalışabilir miydi? Ya da bilgisayarın kendisi olur muydu? İbn-i Sina Tıp ilminin kanununu yazdı amansız hastalıklar şifa buldu. Yazdığı kitaplar bugün bile Avrupa üniversiteleri tıp fakültelelerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Fatih "İstanbul"u fethetti, çağ açıp çağ kapatan hükümdar olarak tarihe geçti. Bugün ileri seviyede olan milletler ortaçağda en karanlık günlerini yaşarken bizler aydınlık günlerimizi yaşıyorduk. Baba, dede, ata, atababa ve büyük atalarımız bilimde, sanatta, siyasette, askerlikte ve bir çok alanda inanılmazları gerçekleştirdiler.

Genetik olarak bakacak olursak, onların nesilleri olan bugünün gençleri, sahip oldukları mirası daha ileriye taşımaya yatkındır. Gerçekleşme yüzdesi çok yüksek olan bu olası durum rakip milletlerin uykusunu kaçırmaya yetecektir¹. Fakat sorun şudur ki, uyuyan dev henüz elindeki gücün farkında değildir. Bu konuda aydınlarımıza ve yöneticilerimize kısacası topluma önderlik yapabilme gücüne sahip olanlara çok iş düşmektedir.

Bu konuda metod önerimiz şu olabilir:

1. Özgüven: İyi bir moral desteğiyle "onlar yaptıysa biz de yaparız! Ne dersiniz gençler! Yapabilir miyiz? İstersek, azmedersek, farkında olursak yaparız, çünkü onların sütünü içtik, onların mayasını taşıyoruz, o cevhere sahibiz" diyerek ilgi ve özgüven uyandırılmazdır.

¹ *Ecdâdımızın şanı mâruf-u cihandır,*

Fırat değışir sanma, kan yine o kandır. (Namık Kemal)

2. Farkındalık: Kendimizin farkına varacağız, kim olduğumuzu bileceğiz. Dış güçler, malesef bizi bizden daha iyi tanıyor, bir gün uyanacaklar ilimde, fende ileriye gidecekler, dünyaya hakim olacaklar diye tedirginlik içindeler ve bunun olmaması için türlü oyun ve hilelerle bizim özellikle gençliğimizin dik-katlerini farklı yönere çekmeye çalışıyorlar.
3. İsteklilik: Bilgiye talip olup öğreneceğiz, “beşikten mezara kadar ilim öğrenin” diyen bir peygambere sahibiz. Atalarımızın nasıl yaptığını öğreneceğiz. Onları başarıya götüren metodları, öğreneceğiz. Osmanlı Devlet Arşivlerine gidin gözle-rinizle görün, dünyanın dört-bir köşesinden gelmiş ecnebiler benim atalarımın sırlarını öğrenmeye şifrelerini çözmeye çalışıyor.
4. Çalışkanlık: Çalışacağız, tembellik bize yakışmaz, çalışacağız ki üretelim, üretmezsek tüketici oluruz. Başkalarına muhtaç oluruz.
5. Sorumluluk: Bizi biz yapan değerlerimize sahip çıkacağız. Di-limize, dinimize, tarihimize, kardeşimize, vatanımıza, bayra-ğımıza; milli-manevi bütün değerlerimize sahip çıkacağız. Çıkmazsak ne olur, parçalanıp yok olup gideriz.

Kahraman ecdadımız bize çok güzel miras bırakmış, bizim vazife-miz bayrağı yere düşürmemek daha ileriye götürmektir.

Nehrin ötesinde büyük bir medeniyet kuran atalarımız Moğol istilalarından kurtulmak, fetihler yapmak ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) müjdesine nail olabilmek gibi sebeplerle İslam'ın doğup geliştiği coğrafyaya yaklaşmaya başladılar. Kitleler halinde Anadolu'ya gelip tutunmaya çalışan Türkler burada öyle bir nizam kurdular ki, bu sayede Anadolu'yu kısa sürede Türkleştirdi ve İslamlaştırdılar. Adeta yanlarında getirdikleri Türk-İslam mayasını bu topraklara çaldılar, bu maya tuttu ve bütün Anadolu'yu tüm unsurlarıyla birlikte kendilerine benzettiler. Tıpkı bir tencere sütün bir kaşık yoğurtla mayalanarak tamamının yoğurt olması gibi. Nitekim Nasreddin Hocamız Türklerin Anadolu'yu nasıl mayaladığını sembolik olarak Akşehir gölünde anlatmaya çalışmış olması halk edebiyatımıza mal olmuştur.

Anadolu coğrafyasındaki mevcudiyetimizin esas dayanağının “Anadolu Mayası”² olduğunun bilincinde olmalıyız.

Bu mayanın adı “Ahilik”tir. Anadolu’yu Türk ve İslamlaştıran bugün bize “temiz Anadolu insanı”nı ve yaşadığımız bu toprakları miras olarak bırakan bu teşkilatı daha yakından tanıyalım.

1. Ahiliğin Kelime ve Terim Anlamı

Ahi sözcüğü Arapçada kardeşim anlamına gelir. XIII. Yy.da Anadolu’da Türkler tarafından kurulmuş olan ahilik teşkilatı, adını bu sözcüğün Türkçede eli açık, cömert anlamına gelen “akı” sözcüğünün terimleşmesinden almıştır³.

Ahilik, XIII-XIX. Yüzyıllar arasında Anadolu, Balkanlar ve Kırım’da yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlâki yönden gelişmelerini sağlayan örgüttür⁴.

Ahilik, Türk-İslam Medeniyetine ait hem dünyevi hem de uhrevi bir sistemdir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde sosyo-ekonomik hayatı derinden etkilemiştir.

Ahilik, XIII. yüzyılda Anadolu’da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti’nin kurulmasında önemli rol oynayan dinî-içtimâî teşkilâttir.

Temelde Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahiliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan “uhuvvet”i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur. Bu teşkilâtın Anadolu’da kurulmasında fütüvvet müessesesinin büyük tesiri vardır. İslâm’ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicrî III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Başka bölgelerde mensuplarına civanmerd, ayyâr (ayyârân),

² Yalçın Koç, *Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Cedit Neşriyat, Ankara 2011, s.13.

³ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s.III.

⁴ Neşet Çağatay, *Ahilik Nedir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.1.

fetâ (fityan) gibi isimler verilen fütüvvet ülküsünün, İslâm'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüis, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler, İslâmiyet'i kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahîliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.⁵

Batılı araştırmacılar fütüvvetçilikle ahiliği bir görmüşlerdir. Aralarındaki fark şudur: Fütüvvetnâmelerdeki kurallar kuru bir teoriden ibarettir. Ahilik ise sanat ve meslek erbabının her türlü çalışmalarını ve ihtiyaçlarını düzenleyen “fonksiyonel, pratik ve toplum içinde yaşayan canlı” bir kurumdur⁶.

1.1. Fütüvvetin Kelime Anlamı

Eliaçıklık, yiğitlik, gözüpeklik, yardımseverlik, olgun kişiliğe sahip olma anlamlarına gelen fütüvvet, Arapça “fetâ / fityân” kelimesinden türetilmiştir.

Devletlerin kuruluş yıllarında, henüz hukuk ve kurum yapılarının yeni şekillenmeye başladığı dönemlerde, din alimleri tarafından toplumun kalitesini ve ahlak seviyesini yükseltmek ve belli bir standarda getirmek amacıyla düzenlenmiş kurallar Fütüvvetnâmelerin ilk şeklini oluşturmuştur. Zamanla devletle birlikte bu kurallar da gelişerek kurumların yapılarına uygun ve özgün fütüvvetnâmeler haline gelmiştir. Bir çok sanat, meslek ve tarikatların hatta bunların kollarının da fütüvvetnâmeleri olmuştur⁷.

Fütüvvetnâmeler konunun daha çok kural ve tüzük yönünü oluşturmaktadır. Ahilik fütüvvetin gelişmiş bir biçimi değildir. Ahi, fütüvvetnâmelerde yazılı olan ahlak ve toplum kurallarını benimseyen sanat

⁵ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *DİA*, c.I, İstanbul 1988, s.540.

⁶ Çağatay, *a.g.e.*, s.1.

⁷ Yeniçeri sakalarına ait fütüvvetnâme için bkz. Çağatay, *a.g.e.*, s.1.

ve meslek erbabıdır, ama sanat ve meslek erbabı olmayıp fütüvvet kurallarının hepsine uysa bile ahi olamaz⁸.

1.2. Fütüvvetin farklı tanımları

Başkasını kendinden üstün tutmaktır. (İmam Kuşeyri)

Feta, düşmanı olmayan kimsedir. (Ebu Bekr Verrak)

Dostların hatalarını görmezden gelmek ve bağışlamaktır. (Seyyid Şerif Cürcânî)

İyi huydur. (Ömer b. Osman el-Mekkî)

Kişideki olgunluk, soyluluk ve yüksek niteliklerdir. (R. Dozy)⁹

2. Anadolu'da Ahiliğin Ortaya Çıkması

Ahilik müessesinin, toplumdaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dengenin sağlanabilmesi için olayların getirdiği tarihi bir zorunluluk sonucunda ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

2.1. Anadolu'da ahiliğin ortaya çıkmasına etki eden unsurlar şunlardır:

1. Siyasi sebepler: Anadolu'nun Türkleşmesi
2. Sosyo – ekonomik sebepler: Yerleşik hayata geçiş
3. Dini sebepler: Fütüvvetnâmeler
4. Ahi Evran ve Türklerin kültürel değerleri¹⁰

⁸ Çağatay, *a.g.e.*, s.24.

⁹ Çağatay, *a.g.e.*, s.2-3.

¹⁰ Kâzım Ceylan, *Ahilik: Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevî Sistem*, Ankara 2013, s.13.

2.2. Ahiliğin Anadolu'da örgütlenmesiyle elde edilen sonuçlar

1. Göçebelikten yerleşik hayata geçiş hızlandı.
2. XIII. Yy.ın ikinci yarısına kadar Türk olmayan yerli halkın tekelinde olan bulunan sanat ve ticaret işlerine Türkler de katılmaya ve canlılık vermeye başladı.
3. Türk esnaf ve sanatkarları aralarında sağladıkları karşılıklı dayanışma sayesinde bölgede ayrıcalıklı duruma geçti ve şehir ekonomisinde söz sahibi olmaya başladılar.¹¹

3. Ahiliğin Kurucusu

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö. 1262), sonraları Ahî Evran ismiyle anılmıştır. Asya içlerinden Anadolu'ya gelen mutasavvıflardan biri olan Ahi Evran, Özellikle Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh-mürîd ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesine öncülük etmiştir¹².

Ahi Evran, 93 yıl yaşamış, hem Hacı Bektaş-ı Velî hem de Mevlâna Celâleddîn Rûmî'ye çağdaş olmuştur. Ahî Evran'ın debbağlık mesleğini icra ettiğine dair an'ane, onun velî olarak anılmasından sonra debbağ esnafının piri sıfatıyla yüceltilmesine de sebep olmuştur. Bu bakımdan Türk debbağlarının silsile-nameleri kendisine dayandırılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde Ahî Evran'ın esnaf zümresi arasında pîr olarak kazandığı itibar bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta Kırım'a kadar yayılmıştır¹³.

Başta debbağlar olmak üzere bütün esnaf Ahi Evran'ı pir kabul etmiştir.

¹¹ Çağatay, *a.g.e.*, s.28.

¹² Ziya Kazıcı, *a.g.m.*, I/540.

¹³ İlhan Şahin, "Ahi Evran", c.I, *DİA*, İstanbul 1988, s.529-530.

ERŞAHİN AHMET AYHÜN

Resim 1: Ahi Evran Külliyesi,

Resim 2: Ahi Evran Türbesi

ANADOLU'YA MÜSLÜMAN TÜRK MAYASI: ÂHİLİK TEŞKİLATI

Resim 3: Ahi Evran'ın Debbâğ Taşı,

Resim 4: Ahi Evran Müzesi

4. Ahiliğe Giriş

Ahiliğe giriş bir takım ritüelleri içermekteydi. Ahiliğe giriş şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmekteydi. Ahilik, bünyesi içindeki esnaf birlikleri ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşuyordu. Çıraklıktan itibaren birlik içinde yükselmek için meslekî ehliyet ve liyakat şarttı. Çıraklar mesleği çok iyi öğrenmedikçe dükkân açamazlardı. Esnaf ve dükkân sayıları, iş aletleri ve tezgâhlar sınırlandırıldığı gibi ihtiyaca göre mal üretimi de esastı¹⁴.

Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri fütüvvetnâme adı verilen kitaplarda yazılı idi. Teşkilâta girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbe idi. İçki, zina, yalan, gybet ve hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi¹⁵.

Her sanatkar ya da meslek sahibi tuttuğu işin pirini ya da ilk başlatan kişinin bir peygamber veya ulu kişi olduğu inancındadır. Bu nedenle dükkân veya atölyenin duvarında şu beyit yazılıdır:

Her seher besmeyleyle açılır dükkânımız

Hazreti dir pirimiz.¹⁶

Genellikle her esnafın kendi adıyla anılan bir çarşısı bulunmaktaydı. Arasta, bedesten, uzunçarşı, kapalı çarşı gibi isimlerle anılan bu yerlerde aynı meslek kolunda çalışanlar bir arada bulunurdu.

5. Ahilikte Ünvanlar

Osmanlı döneminde esnaf birliklerinin idare tarzına çok önem verilmişti. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan,

¹⁴ Kazıcı, *a.g.m.*, I/541.

¹⁵ Kazıcı, *a.g.m.*, I/541.

¹⁶ Çağatay, *a.g.e.*, s.65.

muhtemelen yaşça da önde bulunan bir üstat teşkilâtın reisi olup kendisine **ahî** deniyordu. Bunların zenaat mensupları üzerinde bir şeyh gibi nüfuzu vardı. Ayrıca esnaf arasındaki inzibatı temin eden ve **yigit-başı** yahut **server** denilen bir ikinci **reis** bulunuyordu. Bir şehirde mevcut zenaat şubesi sayısı kadar olan ahîlerden birisi diğerlerine reis oluyor ve buna **ahî baba*** adı veriliyordu. Ahî babalar, genellikle Kırşehir'deki Ahî Evran Tekkesi'ne bağlı olan şeyhler ile bunların çeşitli illerdeki vekilleri idi. Büyük âlim ve mutasavvıf Şeyh Edebâli de ahî şeyhlerinden olup Osman Gazi ile sıkı ilişkiler kurmuş ve kızını onunla evlendirmişti. Orhan Gazi ise Ahîliğe ait "ihtiyârü'd-dîn" unvanını almıştı¹⁷.

Teşkilâta ilk defa girenlere yigit veya çırak adı verilir, ahîlik daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin başında şeyh, halife veya nakibler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhü'l-meşâyih bulunuyordu.

5.1. Ahilik Yemini

Ahilik yemini de ahiliğin önemli ritüellerinden biridir. Bir ibadet havası içinde gerçekleşen yemine Allah'ın (cc) adıyla başlanır:

'Bismillahirrahmanirrahim.

Ahi Evran yurdunda mesleğini icra eden biz zanaatkar ve ticaret erbabı olarak,

Çalışmayı ibadet sayan bir anlayışla,

Hakkın rızasını gözeterek halka hizmet edeceğime,

Ahiliğin temel değerleri olarak: cömertlik, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, güven, sevgi, sabır, dostluk, fedakarlık, adalet, kanaatkarlık ilkelerine ve komşuluk hukukuna uyacağıma,

Elime, belime, dilime, gözüme sahip çıkıp, günahlardan sakınacağıma,

Ölçü ve tartıda doğruluktan sapmayacağıma,

¹⁷ Kazıcı, *a.g.m.*, I/541.

'Müşteri velinimetimdir' düşüncesiyle onlara güler yüzlü davranacağıma,

Kaliteli mal üretip, hileli ve çürük mal satmayacağıma,

Yalan söylemeyeceğime, insanları kandırmayacağıma,

Hayatımın her döneminde kul hakkını gözetip, kimseye haksızlık yapmayacağıma,

Meslek eğitimi ve kurallarına bağlı kalacağıma,

Helalinden kazanıp, haram lokma yemeyeceğime ve ahi esnafında olması gerekli ahlaki değerlere bağlı kalacağıma,

Namusum, şerefim ve bütün mukaddesatım üzerine ant içerim.^{18'}

6. Ahilik Eğitimi

Bir ahi bu yemini etmekle kalmaz yeminin eğitimini de alır. O yeminde bahsi geçen her bir kelime her bir cümle kahraman ahimize çok büyük sorumluluk yüklemektedir. O yeminin şartlarını yerine getirmek herkesin harcı değildir, babayiğitlik ister yani ahi olmak o kadar kolay değildir. Ahilik yeminine baktığımız zaman burada verilen sözlerin kaynaklarının Kur'an ve Sünnete dayandığını, her birinin İslam ahlak esaslarının ana başlıkları olduğunu görebiliriz.

Örneğin, "eline, diline, beline hakim olmak" prensibini incelediğimizde ayet ve hadis kaynaklı olduğunu görmekteyiz:

1. Eline hakim olmak: Eline sahip olmaktan maksat, elimizden çıkacak bütün işlerde ölçülü olmak, Allah (cc)'ın ve kullarının razı olacağı amelleri işlemektir. Nitekim İslam Dini harama el uzatmayı, cana kast etmeyi ve haksız yere sözlü veya fiili saldırılarda bulunmayı yasaklamıştır¹⁹.

Ayet:

¹⁸ Ceylan, *a.g.e.*, s.84.

¹⁹ Nisa, 4/29; Bakara, 2/188; Maide, 5/32; İsrâ, 17/33; Buhari, Vasâyâ, 23; Tirmizî, Birr, 58.

“Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtil (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah, sizi esirgeyecektir.” (Nisa, 4/29) buyurarak haksız kazanç elde etmemizi yasaklanmıştır.

Hadis:

Sevgili Peygamberimizde bir cana kıymayı büyük günahlar arasında zikretmiştir. “(İnsanı) helâk eden şu yedi şeyden kaçın. Onlar nelerdir ya Resulullah dediler. Bunun üzerine: Allah’a şirk koşmak, sihir, Allah’ın haram kıldığı cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, suçsuz ve namuslu mümin kadınlara iftirada bulunmak buyurdu.” (Buhârî, Vasâyâ, 23)

2. Diline Sahip Olmak: Dil görünüşte bir et parçası olsa bile yapmış olduğu icraat bakımından çok önemli organlarımızdan biridir. Nitekim iyi bir şeyin ya da kötü bir şeyin ifade edilmesi dil ile mümkün olur. Sevgi ve nefret sözcükleri hep dilden dökülür. İnsanların gönlünü almanın veya onların gönlünü yıkmanın en kolay yolu dildir. İslam’da dilden çıkacak her türlü kötü şeylerden uzak durulması ve her zaman iyi şeylerle uğraşılması istenmiştir²⁰.

Ayet:

“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.” (Ahzab: 33/70)

“Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır.” (İsra: 17/53)

Hadis:

“Hiç şüphe yok ki, doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de cennete götürür. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıdık (doğru sözlü) diye yazılır. Yalancılık kötüyeye götürür. Kötülükte cehenneme götürür. Kişi

²⁰ İbrahim, 14/24-26; İsrâ, 17/53; Fâtır, 35/10; Kasas, 28/55; Ahzab, 33/70; Nisâ, 4/18; Mu'minûn, 23/3; Lokman, 31/19; Buhari, Edeb, 69; Tirmizi, Birr, 62; Tirmizi, Birr, 77.

yalan söyleye söyleye Allah katında kezzab (çok yalancı) diye yazılır.” (Buhari, Edeb, 69)

3. Beline Hakim Olmak: Beline sahip olmaktan maksat ise; kişinin gayri meşru isteklerine karşı çıkması, nikâhsız birlikteliğe meyletmemesi ve zina yapmamasıdır. İslam, meşru olan yolları helal kılmış gayri meşru ilişkileri haram kılmıştır²¹.

Ayet:

“(Resulüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır.” (Nur 30)

Hadis:

“Kim bana iki çenesi arasındaki (dil) ile iki bacak arasındaki (üreme) organını koruma sözü verirse, bende ona cennet sözü veririm” (Riyazü’s-Salihin Hadis No: 1516)

7. Ahiliğin Tasavvuf İlgisi

Toplumda düzenin ve güvenin sağlanmasında en önemli pay kuşkusuz tasavvuf ehlinindir. Mutasavvıflar, Allah’ı akıl yoluyla değil coşku yoluyla bilmeyi benimsemektedir. İslam’ın yayılışından 150 yıl sonra Arabistan, İran ve Horasan’da ortaya çıkan tasavvuf dinin şeriat kurallarına yeni bir yorum ve anlayış olarak gelişti. İlk mutasavvıflar şeriatçı ve ehli sünnet tarafında tepkiyle karşılandı. Mistik yorumların Kur’an ve şeriat kurallarına ters düşmediği ancak 300 yıl sonra anlaşılabilmiştir²².

Ahiliğin tarikatla ilgisi merak konusu olmuştur. Ahiliği araştıranlar onun bir esnaf teşkilatı olduğunu ortaya koymaya çalışsalar da onun aynı zamanda bir tarikat olduğunu kabul etmek zorundadırlar. Os-

²¹ Bakara, 2/187; İsrâ, 17/32; Rum, 21; Furkan, 68-69; Nur, 30; Buhari, Tevbe, 7; Riyazu’s-Sâlihîn, 1516.

²² Çağatay, *a.g.e.*, s.3.

manlı Tarihçisi İsmail Hakkı Uzunçarşılı eserinde “Osman Beğ zamanında Anadolu’da Ahilik ve Babailik olarak bilinen iki mühim tarikat vardı” demektedir²³. Eskişehir civarında tekkesi bulunan Şeyh Edebâli’nin Ahi reislerinden olduğunu da ifade etmektedir²⁴.

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar kitabının yazarı Fuad Köprülü, Anadolu’daki ahilerin yalnızca bir esnaf teşkilatı olmadığını ifade etmek suretiyle ahilik- tasavvuf ilişkisine vurgu yapmıştır²⁵.

Anadolu’da köylere kadar yayılan Ahilik pek çok devlet adamını, askerî zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. İlk Osmanlı padişahlarının ve vezirlerinin çoğunun ahî teşkilâtına mensup şeyhler olduğu da bilinmektedir²⁶.

Moğol istilası zamanında Anadolu’ya gelen “Horasan Erenleri”²⁷ olarak bilinen Hoca Ahmed Yesevî’nin talebelerinin Anadolu’nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında ne kadar büyük bir öneme sahip olduklarını biliyoruz. Bu erenlerden biri olan Hacı Bektaş-ı Velî (ö.1271)’ye atfedilen “eline, diline beline sahip ol”²⁸ düsturu aynı zamanda ahilik terbiyesinin ana planı gibiydi. Gündüz çıraklık eğitimi alan gençler akşamları da tekkelerine dönerek ele, dile ve bele sahip olmanın eğitimini alırlardı²⁹.

Bir sivil toplum kuruluşu diyebileceğimiz ahilik teşkilatı, kendine özgü eğitim metoduyla Türk insanının iyi bir Müslüman ve üretici bir Müslüman olmasını sağlamıştır. Mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem verilmiştir. Yalnızca erkeklerin değil kadınların da kadınların da hayata katılmalarında eğitim görmelelerinde öncü olmuşlardır.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.I, Ankara 1983, s.105.

²⁴ Ceylan, *a.g.e.*, s.42.

²⁵ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s.35.

²⁶ Kazıcı, *a.g.m.*, 1/541.

²⁷ Ahmet Yaşar Ocak, “Hacı Bektâş-ı Velî”, *DİA*, c.16, İstanbul 1996, s.455-458.

²⁸ Ocak, *a.g.m.*, V/376.

²⁹ Ziya Kazıcı, *Ders Notları*, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Akşam 1-C sınıfı, 1981.

8. Ahiliğin Siyasi Etkinliđi

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük rol oynayan Ahîler, bağımsız siyasî bir güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezî otoritenin zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasî ve askerî güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Anadolu'da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadî değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Dış ve iç güçlere karşı ülke yönetimine destekçi oldular. Selçuklular döneminde, Köseadağ savaşında Moğollar'a karşı Kayseri'yi başarıyla savundukları bilinmektedir. Osmanlı döneminde Düzmece Mustafa olayında da Bursa'yı ona karşı savunmuşlardır.

Devlet yönetimi ile meslek grupları arasındaki münasebetleri düzenlediler: Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilâtlanan ahîlerin her birinin müstakil bir zâviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik teşkil edebiliyorlardı.

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekte idiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tesbiti, bu birliklerin aslî görevi idi.

Özellikle Fâtih devrinden itibaren Ahîlik siyasî bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenleyen bir teşkilât halini aldı. XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar teşkilâtın gedik (lonca) adını aldığı söyleniyorsa da 1824 tarihli Selânik ile ilgili bir arşiv belgesinde³⁰ ve Ahî Evran Zâviyesi'nden bahseden bir takrirdede³¹, ahî baba, ahîlik, yiğitbaşı, üstatlık, kethüdâlık gibi Ahîliğe ait terimlerin kullanılması, bu ismin uzun süre devam ettiğini göstermektedir.

XIV. yüzyıldan sonra ise organize esnaf birlikleri şeklini aldı ve iktisadî faaliyet ön plana çıkmaya başladı.

³⁰ BOA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266.

³¹ BOA, Cevdet-Belediye, nr. 5150.

9. Ahiliğin Anadolu'daki Tesirleri

Ahiler Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli bir yere sahiptir, bu tarihi görevi gönüllü olarak üstlenmiş neferlerdir. Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun kapılarını aralayan Türklerin çok kısa bir sürede göçebe hayattan yerleşik hayata geçebilmeleri, köylere kasabalara yerleşip şehirleşmeleri, kamu, hukuk, siyaset ve ekonomi alanında işleyen bir sistem kurabilmeleri akıllara durgunluk verecek boyuttadır. İnsanlık tarihinde başka eşi-benzeri olmayan toplumsal başarıdır. Bu medenileşme sürecinde ahiliğin büyük katkısı olmuştur. “Kalabalık şehir ve kasabalarda üretim yapan önemli sayıdaki esnaf, usta ve çırakların meydana getirdiği “ihvan”, fityan” yani “ahilik” ve medrese teşkilatları Türklerin Anadolu'daki kavmî hayattan millet hayatına geçişlerini başarıyla gerçekleştirmişlerdir.” Millî, yerleşik ve medenî hayata geçiş ancak bu yolla mümkün olabiliyordu³².

Moğol istilasından sonra Anadolu'da toplum düzeninde dağınıklık olmuş, istikrar bozulmuştu. Bu dönemde ahilik sistemi devletle el ele vererek istikrarın sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

Ahilikte, usta çırak arasındaki sevgi, saygı ve itaate dayanan hizmet, liyakat ve icazet esaslı toplumun diğer kesimlerini de etkilemiştir.

Ahiler yerleşik hayata geçmek isteyen her gence sahip çıkarak onlara bir meslek öğretip iş kurmalarına yardım etmişlerdir. Ahiler Ermeni, Rum ve Yahudi ustaların ellerinde olan meslekleri de hızla öğrenerek kendileri icra etmeye başladılar, böylece bu mesleklerde de söz sahibi olarak Anadolu'nun iktisadi bakımından da Türkleşmesini sağladılar. Bütün şehirlerde ahilik teşkilatı kurularak şehrin sanayi ve ticareti ahilik geleneğine göre şekillendiriliyordu.

Ahi teşkilatları diğer tarikatlarla birlikte hareket ederek cami, han, hamam, tekke-zaviye ve vakıflar kurarak mimari alanda da Türkleşme ve İslamlaşmaya katkı sağlıyorlardı.

Dükkanlara, işyerlerine, köylere, kasabalara, şehirlere, caddelere, sokaklara, dağlara, ovalara, bayırlara, ırmaklara, nehirlere, göllere Türkçe isimler vererek buldukları coğrafyayı da hızla Türk ve İslamlaştırıyorlardı. Beyşehir, Kırşehir, Kızılırmak, Yeşilirmak gibi.

³² Ceylan, *a.g.e.*, s.49.

Maddi-manevi yapısıyla gerçek bir Müslüman-Türk unsuru olan ahilik teşkilatlarının mensupları; bilgi, sevgi, karşılıklı dayanışma, sosyal yardımlaşma, yiğitlik, güvenilirlik, kahramanlık gibi birbirinden güzel vasıfları kendilerinde toplamayı başarmış ve Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında başrollerde yer almışlardır³³.

10. Murat Ahi ve Eskişehir Ahileri

Eskişehir'in İnönü ilçesinde Merkez Cami'nin haziresinde Murat Ahi ve arkadaşlarının mezarı bulunmaktadır. Mezar taşında Murat Ahi'nin doğum tarihi belirtilmemekle birlikte ölüm tarihi olarak 1160 yazmaktadır. Bu tarih Anadolu'da ahiliğin kurucu olarak bilinen Ahi Evran'ın vefatından bir asır öncesine aittir. Şayet bu tarihte bir yanlışlık yoksa Ahilik Teşkilatının kurucusu hakkında bugüne kadar bildiğimiz bilgilerin hatalı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ne var ki, Murat Ahi hakkında başka bir kaynağa henüz ulaşamamıştır.

Yaptıkları hizmet ve faaliyetler açısından bakıldığında Rum topraklarında ahiliğe benzer çalışmalar yürüten ve bugün Eskişehir civarında medfun bulunan isimleri burada anmak uygun olacaktır:

680-740 Seyyid Battal Gazi, Seyitgazi

? - 1160 Murat Ahi, İnönü

1155-1191 Şeyh Şehabeddin Sühreverdi, Eskişehir Odunpazarı

1206-1326 Şeyh Edebâli, Eskişehir Odunpazarı; Bilecik

1208-1284 Nasreddin Hoca, Sivrihisar doğumlu, Akşehir

1238-1320 Yunus Emre, Mihaliççık, Yunusemre Beldesi

Sonuç

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Moğol zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen "Horasan Erenleri" diye bilinen bu dervişler kendi arala-

³³ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, İstanbul 1973, s.128.

rında örgütlenerek ahilik teşkilatlarını kurdular. Dini-tasavvufi bir çizgide kurulup gelişen bu teşkilatlar Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli görevler üstlenerek, Osmanlı Devletinin kuruluşuna tesir etmiş ve bugünkü temiz Anadolu insanının mayasını oluşturmuşlardır.

İşte bu mayadan ötürü sabah dükkanını açan esnafımız, müşterisine “ben siftah yaptım, karşı komşum henüz siftah yapmadı geriye kalan ihtiyaçlarını da ondan al” diyebilecek özveriye sahip olabilmıştır. Sefere çıkan askerlerimiz, gittikleri ülkelerde sahipsiz asma dallarından kopardıkları salkımların yerine para keselerini asarak gönülleri fethetmişlerdir. Bu iyi mayayı gelecek nesillere çalmak, mayayı tutturmak yüce milletimizin istikbali açısından çok mühimdir.

Ahilik teşkilatları günümüzde ki varlığını ekonomik açıdan Esnaf ve Sanatkarlar Odaları ve Dernekleri, eğitim ve terbiye açısından da vakıflar ile dergah bakıyeleri tasavvufi cemaatler vasıtasıyla devam ettirmektedir.

Kaynakça:

Kur'ân-ı Kerîm

Yazar, Elmalılı Hamdi, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meali*, İstanbul 2000.

Bayram, Mikail, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya 1991.

BOA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266.

BOA, Cevdet-Belediye, nr. 5150.

Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buharî (256/870), *Sahih-i Buhari*, I-XIII, İstanbul 1979.

Ceylan, Kâzım, *Ahilik: Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevî Sistem*, Ankara 2013.

Çağatay, Neşet, *Ahilik Nedir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

-----, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

Demir, Galip, *Ahilik ve Demokrasi*, Ahi Kültürünü Araştırma Yayınları, İstanbul 2003.

-----, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Güllülü, Sebahattin, *Sosyolojik Açıdan Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.

İmam Nevevi (676/1277), *Riyazu's-Sâlihîn*, (Şerh. M. Yaşar Kandemir, İsmail L. Çakan, Raşit Küçük, *Riyâzû's-sâlihîn*, *Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*), I-VIII, İstanbul 1997.

Kazıcı, Ziya, “Ahilik”, *DİA*, İstanbul 1988, c. 1, s. 540-542.

ERŞAHİN AHMET AYHÜN

- , *Ders Notları*, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Akşam 1-C sınıfı, 1981.
- Koç, Yalçın, *Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*, Cedid Neşriyat, Ankara 2011.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Hacı Bektâş-ı Velî”, *DİA*, c.16, İstanbul 1996, s.455-458.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Şahin, İlhan, “Ahi Evran”, c.I, *DİA*, İstanbul 1988, s.529-530.
- Şeker, Mehmet, *Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, İstanbul 1973.
- Şimşek, Muhittin, *Ahilik: TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması*, Hayat Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Serve (279/892), *el-Camiu’s-Sahih*, I-IV, İstanbul 1981.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.I, Ankara 1983.